

צום עשרה בטבת

ביום שישי, נציון / ציינו (תלוי מתי הדברים נקראים) את צום עשרה בטבת, המסמל את ראשית המצור שהביא לידי חורבן בית-המקדש הראשון והגלות של העם היהודי.

בנקודה הזאת התחיל מסע סבל וייסורים שנמשך כאלפיים וחמש-מאות שנה – חורבן הבית הראשון והשני, גלות עם-ישראל מארצו, גזרות שמד, רדיפות ופוגרומים, ועד לשואה האיומה של יהדות אירופה אך לפני כשבעים שנים.

צום זה הוא הקצר ביותר, אולם הוא החמור ביותר! מדוע?

מביא **הבית-יוסף** {בשם האבודרהם} – "י בטבת הוא הצום היחיד שאם נופל בשבת, מתענים בו בשבת. על פי הלוח העברי הנוהג כיום, התאריך "י בטבת לא יכול לחול ביום שבת. אולם הוא כן יכול לחול ביום שישי, ויוצא מכך שכנסים לשבת מעונים - כמו השנה.

ונשאלת השאלה: מה החומרה? על מה צמים? ומדוע אנו נכנסים לשבת מעונים?

האבודרהם כתב שהמקור לכך הוא הפסוק ביחזקאל (כד, ב):
"וַיְהִי דְבַר-ה' אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית, בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי, בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ, לְאֹמֶר. בְּן-אָדָם, כְּתוּב לְךָ אֶת-שֵׁם הַיּוֹם, אֶת-עֶצֶם, הַיּוֹם הַזֶּה: סִמָּךְ מִלֶּךְ-בָּבֶל אֶל-יְרוּשָׁלַם, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה." בפסוק זה נאמר לגבי עשרה בטבת הביטוי "בעצם היום הזה", כמו שנאמר בתורה לגבי יום הכיפורים שדוחה שבת: **"כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמְיָהּ"**. ומכאן לומדים, שאם ביום הכיפורים נאמר "בעצם היום הזה", ולכן אם חל בשבת מתענים בשבת - כך גם יש לנהוג בעשרה בטבת. כיוון שנאמר בו "בעצם היום הזה" – אם חל בשבת - מתענים בו בשבת.

ובכן, מה קרה בעשרה בטבת?

בשנת 3336 לבריאת העולם (425 לפנה"ס), בעשרה בטבת, נבוכדנצר מלך בבל, הטיל מצור על ירושלים במטרה לכבושה, ובספר מלכים כתוב שהם בנו חומה מסביב לירושלים והחל המצור על ירושלים.

המצור נמשך כשנה וחצי, ובי"ז בתמוז נפרצו חומות העיר. בתשעה באב של אותה שנה נחרב בית המקדש הראשון בירושלים, והיהודים הוגלו לבבל.

וזה המקום לשאול: הרי צום עשרה בטבת הוא על חורבן בית ראשון. בית ראשון נחרב ונבנה מחדש, אז מדוע אנו מתענים בעשרה בטבת? לכאורה זה כבר לא אקטואלי!

מדוע לא מתענים ביום בו החל המצור על בית השני בכ"ב בניסן באותה שנה בה הוחרב הבית?

עונה על כך **החתם סופר**: בעשרה בטבת צמים, כי אז ישב הקב"ה על כיסא הדין עם פמליה של מעלה, ודנו אם להחריב את בית המקדש, בגלל עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. אמר הקב"ה: "ניתן להם זמן שיחזרו בתשובה, אבל לפחות נהדק את החגורה, כדי שירגישו בסכנה", פסקו בדין שיתאפשר למלך בבל לצור על ירושלים לרמוז לעם ישראל שיחזרו בתשובה!

החורבן היה שנה וחצי מאוחר יותר, בי"ז בתמוז. נכנסו, שברו את החומה ובתשעה באב נשרף בית המקדש.

אומר **החתם סופר** – בכל שנה ושנה, בעשרה בטבת, יושב הקב"ה ודן עם הפמליה שלו, האם השנה יבנה בית המקדש או לא יבנה. וכל דור שלא נבנה בית המקדש כאילו נחרב בימיו. לכן, כמו שאנו מתענים ביום הכיפורים כי זה יום חתימת הדין, כך יש להתענות בצום עשרה בטבת, כי יום זה הוא חתימת הדין על בית המקדש.

וממשיך **החתם סופר** ואומר – ביום שבת לא מתענים על אסונות שהיו – לכן, אם חל צום י"ז בתמוז ותשעה באב בשבת - הצום נדחה. שונה הוא הדבר בצום עשרה בטבת. כיוון שהוא דין על העתיד – אם יבנה בית המקדש או לא יבנה - מתענים גם בשבת, כיוון שדברים שנוגעים לעתיד מתענים גם בשבת!

אם כך, ב"י בטבת, אומר **החתם סופר**, הקב"ה יושב ודן עם הפמליה שלו האם יבנה בית המקדש. ולכן, ביום זה אנחנו צריכים לעשות תשובה על עניינים שבין אדם לחברו, כי בית המקדש הראשון חרב ונבנה, אולם בית המקדש השני חרב ולא נבנה **בגלל שנאת חינם**.

ולכן, אם נתקן את העניינים שבין אדם לחברו, נזכה בע"ה שבעשרה בטבת השנה, ישב הקב"ה עם פמליה שלו ויחליט שהשנה תהיה שנת עבודה בבית המקדש.

ועל דברים אלה כתב ה'צרו המור' **רבי אברהם סבע** זצ"ל: ויפה דרשו, והכתוב מסייען, שכתוב: "אֲשֶׁר-מִכְרַתֶּם אֹתִי", והלא בנימין לא מכרו, ולכן נראה שלא היה מדבר אלא עם שאר האחים.

וכן צריך לומר שלא אמר בפניו את כל הסיפור עד "מִהְרֶהוּ, וְעָלוּ אֶל-אֲבִי" (פסוק ט) כדי שלא יבין בנימין את הדבר.

ולפי זה יתיישב יפה מה שנאמר בהמשך (מה, יב) "וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת, וְעֵינַי אֲחִי בְנִימִין: כִּי-פִי, הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם.", שבעת זו דיבר בשווה לכולם, אבל בדיבור הראשון של "וְשֹׁוֹנָא אֲלֵי" והדיבור שבה אחריו, לא היו עיניהם ועיני בנימין שווים, אלא עיניהם בלבד, שאם לא כן, למה הזכיר כאן "וְעֵינַי אֲחִי בְנִימִין"?

ואמרו במדרש, כי יוסף שאל את בנימין בסתר, מה אמרו אחי לאבי בשעה שנגנבתי מאצלכם? והגיד לו (בנימין) איך הביאו את הכתונת טבולה בדם ואמרו "זאת מצאנו". אמר לו יוסף, כן היה, לקחוני אנשים רעים והפשיטו בגדי ממני, והאיש שלקח בגדי ממני הלך להחביאם במערה ואכלו ארי, ואותי מכרוני הנה.

בפרשתנו נסגר מעגל. באותו רגע של התגלות, הבינו האחים, שהחלומות שחלם יוסף בפרשת "וישב", החלומות שעוררו את כעסם, ושבין היתר גרמו למכירתו לעבד, חלומות אלו היו חלון, החושף חלק ממצאות הנסתרת והנרקמת סביבו.

החלום, הוא חלון למציאות הנסתרת מאתנו.

תחילתו של כל דבר המתרחש בעולם ושורשו, הוא בעולמות הבריאה הגבוהים. יש שדבר נברא שנים רבות בעולמות העליונים, ועדיין אינו מומחש בעולם התחתון, ורק לאחר זמן מרובה, משתלשל הוא ומתגלה גם לעין האדם. המציאות הגלויה לעינינו, אינה אלא חלק קטן ביותר מן המציאות האמתית, כי חמשת חושיו המוגבלים של האדם מאפשרים לו רק להציץ מבעד לחמשת חלונות קטנים. ברם בשעת השינה, נפרדת הנפש במקצת מן החומר, ואינה שקועה בו לגמרי כבהקיץ, ואז מציצה הנפש מעבר למגבלות החושים.

באופן טבעי, לאחר שיוסף מתגלה לאחיו, הוא אמר להתפרץ ולכעוס, להטיח בהם האשמות, אבל כל זה לא קורה. מתוך המשבר הוא מצליח דווקא לאחד את המשפחה, על ידי פרשנות חיובית ואופטימית. וכך הוא אומר לאחים הנדהמים:

"וַעֲתָה אֶל-תַּעֲצֵבוּ, וְאֵל-חַר בְּעֵינֵיכֶם, כִּי-מִכְרַתֶּם אֹתִי, הֲנֵה: כִּי לְמַחֲיָה, שָׁלַחֵנִי אֱלֹקִים לְפָנֶיכֶם." (מ"ה, ה')

אל תצטערו, הוא אומר, כי בזכות העובדה שהגעתי לכאן לפניכם, אני מציל כעת את המשפחה ואת האזור כולו מרעב.

יוסף לא יכול למחוק את הטרגדיה שעבר – אבל הוא כן יכול להחליט איך להסתכל עליה ומה להפיק ממנה. האם להתלונן, לנקום, לנטור, או למצוא את הברכה בתוך הקללה.

הגאון רבי **יצחק בלאזר** זצ"ל אמר, כי עיקר כלל התורה ויגיעת האדם הוא **לכונן את יצרו ולשבור את רצונותיו ומדותיו הרעות וזה היסוד הגדול בעבודת ה'** ואין זו רק מדת חסידות בעלמא, ורק בזה אפשר לקיים את התורה.

"וְאֵתָה צְוִיתָה, זֹאת עֲשׂוּ:" (מה, יט)

כתב **הרמב"ן** זצ"ל, שפרעה מצא לנכון לצוות את יוסף בציווי מיוחד לשלוח לאביו עגלות עבור כל בני המשפחה, בהכירו את ניקיון כפיו של יוסף, שלא ישלח חלילה יד באוצר המלכות לשלוח עגלות להביא את בני משפחתו בלא ציווי מיוחד! והתורה הקדושה מצאה לנכון לצטט זאת, **כדי ללמדנו זהירות בממון המעביד**.

"וַיַּעֲלוּ, מִמִּצְרַיִם; וַיָּבִיאוּ אֶרֶץ פְּנֵעוּ, אֶל-יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. וַיִּגְדּוּ לוֹ לְאֹמֶר, עוֹד יוֹסֵף חַי, וְכִי-הוּא מִשָּׁל, בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם;" (שם, כ"ה-כ"ו)

ושואל **רבינו האלשיך הקדוש** זצ"ל: לא היה די לומר כי יוסף מושל בכל ארץ מצרים, ובכלל זה תגיע הבשורה שהוא חי? לשם מה הכפילות, "עוד יוסף חי, וכי-הוא משל, בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם"? ותיירך, שמשמעות "חיים" בעיני יעקב אבינו היא רוחנית: צדיקים קרויים חיים, ורשעים אף בחייהם קרויים מתים. אם היו מספרים לו שיוסף מושל בכל מצרים, היה חושש שהוא נוהג כמצרים, ואין זו אלא בשורה רעה! על כן סיפרו בתחילה שהוא "חיי", נשאר בצדקו, רק אחר כך סיפרו שהוא גם מושל בכל מצרים.

לע"נ אסתר מזרחי בת יחזקאל וכתון ז"ל

נלב"ע ב' טבת ה'תש"פ. ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ ר' יצחק ב"ר נסים מזרחי ז"ל

נלב"ע י"ח תשרי ה'תשס"ט. ת.נ.צ.ב.ה.